

Makale Gönderim Tarihi: 21.09.2018

Makale Kabul Tarihi: 16.10.2018

Araştırma Makalesi

Bölgesel Farklılıkların Mükelleflerin Vergi Tanımı Üzerindeki Etkileri: Diyarbakır ve Yalova Örneği

Mehmet KARAKAŞ¹

Özet

Yeni bir verginin konulması veya mevcut olan bir vergiye ilişkin yapılacak değişikliklerde, tepkilerin iyi bir şekilde analiz edilmesi ve dolayısıyla vergiden istenen gelirin elde edilmesi açısından yapılan ampirik çalışmalar önemlidir. Mükelleflerin vergiye ilişkin bakış açılarının tespit edilmesi ve gereken tedbirlerin alınması bütünlüklü bir yapının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Çalışmada, Diyarbakır ve Yalova İllerinde mükelleflerin verginin tanımına, vergi oranlarının düşürülmesine, vergi adaletine, vergilerin ödenmemesinin nedenlerine ve vergilerin artması halinde verilecek tepkilere ilişkin yapılan analizler değerlendirilmiştir. Anket iki ilde toplam 465 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Ahlakı, Vergi Mükellefi, Diyarbakır, Yalova

The Effects of Regional Differences on Tax Definition of Tax Payers: Diyarbakır and Yalova Case

Abstract

Empirical researches are important especially in placing a new tax or changing of existing tax regime in terms of realizing a good analysis of responses of taxpayers' and obtaining expected income from taxation. Determination of tax-related perspectives of taxpayers and taking necessary measures provide a sound taxation system completely. In this study, responses of taxpayers to tax description, to reduction of tax rates, to tax justice and the reasons for not paying taxes have been taken into account in Yalova and Diyarbakır. The survey was conducted with 465 people in the above mentioned provinces.

Keywords: Tax, Tax Ethics, Taxpayer, Diyarbakır ve Yalova(city that the research was done in)

JEL Classification Codes: H20, H26

¹ Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, karakasmehmet34@gmail.com

Giriş

Vergiye tarihsel süreçte bakıldığında, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde, servetlerinde ve harcamalarında azalmalara neden olduğu ve aynı zamanda tasarruf yapabilme potansiyellerini de daralttığı görülebilecektir. Vergi bu özelliği nedeniyle bireyler tarafından hoş karşılanmaz ve genellikle bir yük ve külfet olarak kabul edilir. Bu nedenle Poujade Hareketi gibi toplumsal tepkilerin üst düzeye çıktığı zamanlar da olmuştur. Tepkilerin bir takım ekonomik ve sosyal sonuçları doğurduğu bir gerçekliktir. Bunları gözardı ederek vergi uygulamalarına başlamak vergiden beklenen optimal hasılatı sağlama amacını engelleyebilecektir. Aynı zamanda birçok ekonomik ve sosyal sorunun da doğmasına neden olabilecektir. İyi bir vergi yönetimi vergi kanunlarının çıkarılmasından sonra, etkin bir yapılanma ve denetim sistemini kurmanın yanında, yükümlüleri tanımak açısından alacaklı-borçlu ilişkisinden farklı bir ilişkiyi kurmalıdır. Yukarıda bahsedilenler nedeniyle, yükümlülerin vergilere ve vergilemeye bakış açıları alan çalışmaları aracılığıyla ölçülmeli ve vergi sisteminde doğabilecek aksaklıklar zamanında tespit edilmeli ve gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda, vergilere ilişkin yükümlüler üzerinde yapılacak olan ampirik araştırmaların önemi yadsınamayacak derecede büyüktür. Çünkü yükümlülerin tutum ve davranışlarının nedenleri olabildiği ölçüde tespit edilmiş olacaktır.

Devletin sunmakla yükümlü olduğu mal ve hizmetlerin boyut ve niteliklerindeki gelişmeyle bağlantılı olarak gelire olan ihtiyacında da artışlar olmuştur. Bu anlamda finansman kaynakları içerisinde en büyük payı vergilerin aldığı bilinmektedir. Özellikle son yıllarda kamunun sunması gereken mal ve hizmetlerin artmasına (e-devlet, siber güvenlik vb.) paralel olarak finansman ihtiyacının artması sonucu bu etkileşim daha da artmış ve verginin, psikolojik ve sosyolojik yönden ele alınması gerekliliğini beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda çalışmamız kapsamında 2015 yılında Diyarbakır ve Yalova illerinde mükelleflerin vergiye ilişkin bakış açılarını ortaya koymak açısından toplam 465 (Diyarbakır 235, Yalova 230) kişi ile yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Ancak anketteki her soruya, ankete katılan her bir mükellef cevap vermemiştir. Bu nedenle, anket sorularının yer aldığı tablolarda yalnızca ilgili soruya cevap veren mükellef sayısı görülmektedir. Makalenin ölçeğinin sınırlılığı nedeniyle, elde edilen bulguların bir kısmı sunulacaktır.

Çalışmada; teorik kısım, literatür özeti, elde edilen bulgular üzerinde durulacak ve sonuç kısmı ile tamamlanacaktır.

1. Teori

Vergiler bireylerin gelir, servet ve harcamalarında azalmaya neden olan, tasarrufları sınırlayan ve karşılıksız olarak kamu kesimine aktarılan fonlardır. Bireyler kazançlarının bütününe kendileri kullanmak istediklerinden, vergi yoluyla bir kısmını devlete aktarma konusunda her zaman tepki gösterirler. Bu konuda ya yasal yollarla (vergiden kaçınma), ya da yasal olmayan yollarla (vergi kaçakçılığı) vergi yüklerini azaltmaya çalışırlar. Yükümlülerin kamu harcamalarını algılayış biçimi, vergi bilincinin yerleşmiş olması, kültür düzeyi gibi sosyal ve psikolojik faktörler yükümlülerin vergiye bakışını etkileyebilmektedir (Yüce ve Gerçek,1998: 21–22).

Vergi yükümlüleri tarafından bir yük olarak görülmeyle birlikte, bütün vergi yükümlüleri tarafından aynı ağırlıkta hissedilmemektedir. Söz konusu yükü azaltmak için, farklı vergi yükümlüleri aynı vergi türü ve oranı karşısında farklı tutum ve davranışlar içerisine girebilmektedirler. Bu bağlamda, yükümlülerce vergi yükünün farklı hissedilmesine yol açan faktörlerin tespiti, maksimum düzeyde vergi hâsılatı elde edebilmek için amaçlanan vergi uyumunu yakalamak bakımından önemlidir. Bu nedenle, bu faktörler dikkate alınarak hazırlanacak bir vergi sistemine yükümlülerin hem daha istekli bir şekilde katılacağı, hem de aidiyet duygusunu arttıracaklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yükümlülerin vergiye bakış açısını belirleyen unsurlar arasında, psiko-sosyal faktörler ile birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyi, vergi sisteminin ve gelir idaresinin yapısı ve etkinliği gibi faktörler de yükümlülerin vergiye yaklaşımlarını etkileyebilmektedir (Çiçek, Karakaş, Yıldız, 2008; 25). Vergi politikası sosyal adaletin sağlanması konusunda önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu konuda spesifik olarak bir amaç güdülmese dahi sosyal sınıfların iktisadi durumları üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkileri olacaktır.

Yükümlülerin vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirirken, kendi çıkarlarını maksimize etmek isteyeceği ilk planda kabul edilse dahi, bireyin toplumun bir parçası olması nedeniyle, toplumun kültüründen ve değerler sisteminden etkilenmesi ve davranışlarını buna göre şekillendirmesi söz konusu olacaktır (Önder, 1993: 180).

Mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve politik boyutlarının ele alınması eksik bir bakış açısı olacaktır. Bunlara ilave olarak konunun mükellef psikolojisi açısından da ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım daha bütünlükçü bir bakış açısını ortaya koyacaktır.

Vergi ile ilgili olarak, merkezi idare ve vergilendirme yetkisine sahip diğer idareler ile kişi ve kuruluşların davranışlarının araştırılması da vergi psikolojisi kapsamına girmektedir (Öncel, 1974:10). Gerek yeni bir verginin konulması gerekse mevcut olan bir vergiye ilişkin yapılacak değişikliklerde, tepkilerin iyi bir şekilde analiz edilmesi vergiden istenen gelirin elde edilmesi açısından önemlidir.

Vergi karşısında yükümlünün göstereceği tepkiyi iki şekilde ele alabiliriz. Birincisi; Vergi yükümlüsünü, her konuda kendi faydasını maksimize etmeye çalışan insan olarak ele almak. İkincisi; insan davranışlarını etkileyen gerçek sebepleri araştırmak ve ortaya koymaktır. Burada amaç, yükümlüler tarafından verginin algılanış şeklini ve bunun sonucunda davranışın oluşmasında hangi tutumların rol oynadığını anlayabilmektir. Bunun için vergi psikolojisi araçlarını kullanmak gerekmektedir (User, 1992 a:24–25).

2. Literatür Özeti

Yükümlü psikolojisine ilişkin ilk çalışmalar Almanya'da G. Schmolders tarafından 1958 ve 1963 yıllarında yapılmıştır. Bu çalışmalar aracılığıyla, toplumların vergiye bakış açısı ve tahammül düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Çeşitli Avrupa ülkeleri ve ABD'de yapılan çalışmalarla, sosyo-psikolojik yöntemler ışığında yükümlülerin vergiye ilişkin görüş ve tutumları saptanmaya çalışılmıştır (User, 1992 a:26). Bu alanda yapılan çalışmalara ilişkin aşağıdaki örnekler verilebilir:

Paul Webley, Michaela Cole, Ole-Petter Eidjar: “The Prediction of Self-reported and Hypotetical Tax Evasion: Evidance From England, France and Norway”, **Journal of Economic Psychghology**, 22, 2001, 141–155; Norman Gemmell, Oliver Morrissey, Abuzer Pinar: “Tax Perceptions and the Demand for Public Expenditure: Evidance from U.K. Micro-Data”, **European Journal of Political Economy**, 19, 2003, 793–816 (İngiltere’de yaklaşık 3500 katılımcı kullanılmıştır) ve Michael Wenzel: “An Analysis of Norm Processes in Tax Compliance”, **Journal of Economic Psychghology**, 25, 2004, 213–228 (Avustralya’da 1300 civarında katılımcı ile yapılmıştır) (Çiçek, Karakaş,Yıldız, 2008; 25).

Vergi psikolojisi alanında Türkiye’ de de teorik ve ampirik çalışmalar yapılmaktadır. Bunlara aşağıda değinilecektir:

Teorik çalışmalar olarak; Teorik çalışmalarla ilgili ilk akla gelenler; Hakkı Karamete’nin “Türkiye’de İktisadi Sistem, İktisadi Zihniyet, Vergi Sistemi ve Vergi Mantalitesi” (1956: orjinali Almanca) başlıklı doktora tezi; Yenal Öncel’in “Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı”(1974) başlıklı doçentlik tezi; Hayrettin Aktaylıoğlu’nun “Vergi Psikolojisi” (t.y.) başlıklı doktora tezi; Doğan Şenyüz’ün “Etkin Bir Vergileme İçin Yükümlü Psikolojisi” (1984) başlıklı doktora tezi. Daha sonra 1995 yılında kitap olarak basılmıştır; İnci User’in “Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı” (1992) başlıklı doktora tezi; Şamil Ünsal’ın “Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etmenler” (1987) başlıklı doktora tezinde de vergi psikolojisine değinilmiştir.

Ampirik çalışmalar olarak; Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Halkla İlişkiler Şubesi’nin, 1972 ve 1975 yıllarında yaptırmış olduğu iki anket çalışması; Şamil Ünsal’ın “Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etmenler” (1987) başlıklı doktora tezinde yapılan anket çalışması; Naci Muter, Süreyya Sakınç ve A. Kemal Çelebi’nin “Manisa İli Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması” (1993); Adnan Gerçek ve Mehmet Yüce’nin Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı yükümlülerin bir kısmını kapsayan bir anket çalışması (Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörlerle İlgili Ampirik Bir Çalışma, 1998); İhsan Cemil Demir’in “Yükümlülerin Vergi Karşısındaki Davranışları - Afyon İli Anket Çalışması” (1999); Şamil Ünsal’ın “Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci-Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlik Mesleğinin Konumu ve Geleceği’ Konusuna Uygulamalı Bir Yaklaşım” (2000) adlı çalışması; Tolga Saruç’un “Vergi Etiğinin Vergi Kaçırma Üzerindeki Etkisi-Deney ve Anket Yöntemiyle Yapılan Bir Araştırma” (2003); Harun Yeniçeri’nin “Beyan Esasına Dayanan Vergilerde Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Psikolojik Nedenlerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma” (2004); Hilmi Çoban ve Selami Sezgin’in “Vergi Mükelleflerinin Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Denizli Örneği” (2004) başlıklı makalesi; Hakkı Mümin Ay “Adil Gelir Dağılımı Sağlamada Özel Tüketim Vergisi’nin Yeri ve Bunun Türkiye’de Uygulanabilirliği” (2004); Halit Çiçek, Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İstanbul İli Anket Çalışması), İSM MMO Yayın No:65, İstanbul, (2006) ; Binhan Elif Yılmaz ve Murat Şeker; Vergiye Karşı Tepkiler, Mükellef Davranışları: İstanbul Örneği, İSM MMO Yayın No:86, İstanbul, (2007) (Çiçek, Karakaş, Yıldız, 2008; 25-26; Erol, Çiçek, Karakaş, 2009, 75-76)

Diğer araştırmalar ise şunlardır: Nuri Ömürbek, Hüseyin Güçlü Çiçek ve Serdar Çiçek, “Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları”, Maliye Dergisi, Sayı: 153, Ankara(2007); Ali Rıza Özdemir ve Hasan Ayvalı’ nın, “Vergi Bilincine Sahip Bireylerin Fiş veya Fatura Alma Duyarlılığını Etkileyen Faktörler” Maliye Dergisi, Sayı: 153, Ankara(2007); Halit Çiçek, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız’ın “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381; E. Ünal Zenginobuz, Gökhan Özertan, İsmail Sağlam, Fatoş Gökşen, “Yurttaşların Cebinden Devletin Kasasına: Türkiye’de Kim Ne Kadar Vergi Ödüyor?”, (2006) Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği (20015424OSIAF) ve Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonu (05M101) tarafından ortaklaşa desteklenen araştırma; Figen Altuğ, Murat Çak, Murat Şeker, Önder Bingöl, “ Türkiye’de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması”, İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayın No: 134 (2010) ve İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen Proje (Proje No: 3709).

Vergilemenin yükümlü davranışlarında mali verimliliği azaltmaya başlaması; vergilemenin psikolojik sınırlarına varıldığına ilişkin bir karine olarak algılanmalıdır. Bu nedenle gerek mevcut vergilerin oranlarını arttırmak; gerekse yeni vergilerin getirilmesi istendiğinde, tepkileri analiz etmek ve bunların minimum olduğu noktaya odaklanmak önem arz etmektedir (Reynaud, 1955:3).

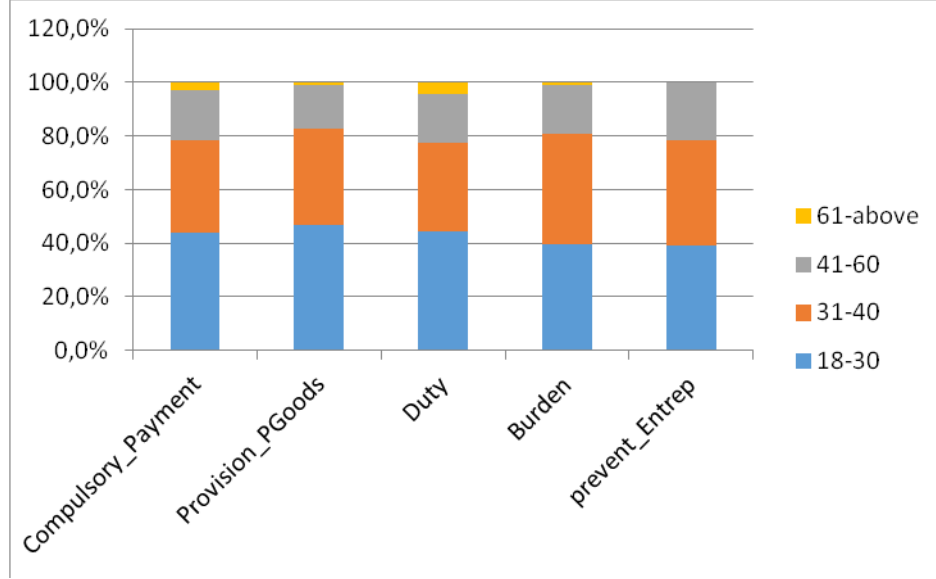
Vergileme karşısında yükümlülerin tutumlarının incelenmesi önemlidir. Ancak, tutumların bireysel olması çeşitli güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, genelleme yapılarak vergileme karşısında yükümlülerin tutumlarının incelenmesi gerekmektedir (Aktan ve Diğerleri, 2006:160–161).

3.Ampirik Çalışmanın Bulguları

3.1. Yaş Gruplarının Verginin Tanımına Bakış Açıları

Mükellefler vergiyi en kaba haliyle olumlu ya da olumsuz bir olgu şeklinde tanımlayabilirler. Bu bağlamda yaş ilerledikçe mükelleflerin tanımlarında pozitiften negatife ya da negatiften pozitifte doğru bir dönüşüm olup/olmadığını anlayabilmek adına hazırlanan ankete 465 kişi katılmıştır. Bu çalışmada olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden en yaygın olanı basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İstatistikçilerin yaygın düşüncesine göre 100.000 ve üzeri evren kümesi için en az 384 adet örneklem toplanmalıdır. Böylece örneklemin ana kütleyi temsil kabiliyeti makul düzeyde tutulabilir (Altunışık vd, 2004; 125 Çıngı, 1990; 66 ve Yamane, 2001). Yalova’da 34098 mükellef; Diyarbakır’da ise 86238 mükellef vardır. Çalışmamızda kullanılan örneklem sayısı yukarıdaki çalışmalarda da belirtildiği üzere istatistiki olarak yeterlidir (GİB, 2018). Ankete katılanlara, vergi tanımlarını ölçmek adına “vergiyi nasıl tanımlarsınız?” sorusu sorulmuştur. Bu ankette olumlu bir düşünceye/tanıma sahip olanların “kamu harcamalarına karşılık” ya da “görev” seçeneklerini işaretlemesi beklenirken, olumsuz bir tanıma sahip olanların geriye kalan “zorunlu ödeme, yük ve girişimciliği önler” seçeneklerini işaretlemesi beklenmektedir. Katılımcıların iki yüz iki tanesi 18-30 yaş, yüz altmış dokuz tanesi 31-40 yaş, seksen dört tanesi 41-60 yaş aralığında, on

Şekil 1: Yaş Gruplarının Vergi Tanımına Bakışları

3.2.Diyarbakır ve Yalova İllerinin Vergiye Bakış Açıları

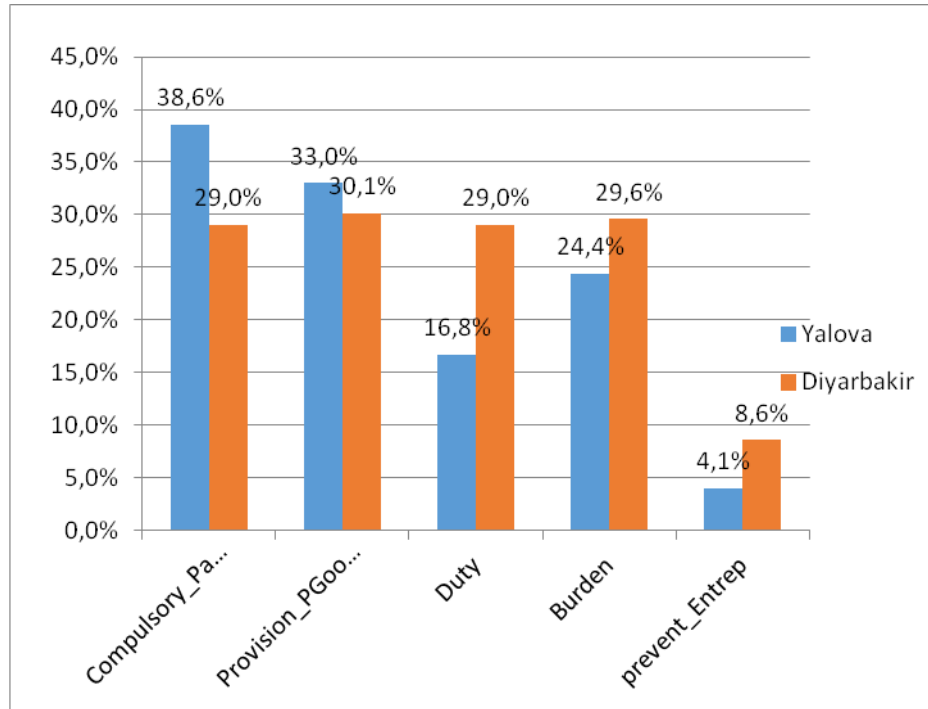
Bölgesel farklılıkların vergi tanımı üzerindeki etkisini anlayabilmek adına Tablo 1 ve Şekil 1'de yer alan soru Güneydoğu Anadolu bölgesini temsilen Diyarbakır'da, Marmara bölgesini temsilen ise Yalova'da sorulacak şekilde araştırılmıştır. Yalova'da ankete katılanlar 197 kişiyken Diyarbakır'da ankete katılanlar 186 kişidir. Yalova'daki katılımcıların %49,8 i vergi tanımı hakkında olumlu bir kaniya sahipken, Diyarbakır'daki katılımcıların %59,1'i vergi tanımı hakkında olumlu bir düşünceye sahiptir. Oysa Türkiye'deki/toplumdaki yaygın kanaate göre bu sonucun tam tersi çıkması beklenmektedir. Şöyle ki Yalova'daki mükelleflerin vergiyi bir görev ya da kamu harcamalarının finansmanı için toplanan ödeme olarak tanımlaması, Diyarbakır'daki mükelleflerin ise vergiyi bir yük olarak tanımlaması gerekirken anket sonuçları bu durumun tam tersini göstermektedir. Bu durumun muhtemel iki sebebi olabilir. İlk olarak Diyarbakır'da ankete katılan örneklem kümesinin, daha çok Türkiye'nin batı kesiminden gidip Diyarbakır'da memur vb. mesleklerde çalışanlardan oluşma ihtimali bu durumu ortaya çıkarmış olabilir. İkinci olarak da 2000'li yılların ardından devletin/hükümetin Güneydoğu illerinde çözüm odaklı uyguladığı politikalar karşısında yöre halkında oluşan pozitif algı vergi hakkındaki bu olumlu düşünceyi meydana getirmiş olabilir. Ancak bir batı ili olarak kabul edilen Yalova'da dahi bu oranın yakalanamaması, batı illerinden Diyarbakır'a çalışmaya giden devlet memurlarının Diyarbakır'da yapılan anket oranını yükseltme ihtimalini zedelemektedir. Bir başka ifadeyle bir batı ili olan Yalova'da dahi vergi tanımı hakkındaki olumlu oran Diyarbakır kadar yüksek çıkmamışsa, batıdan Diyarbakır'a

gidenlerin Diyarbakır'daki oranı yükseltmesi beklenmemelidir. Bu nedenle devletin çözüm odaklı politikaları Diyarbakır'da yakalanan yüksek ve olumlu oranın ana açıklayıcısıdır, denilebilir.

Tablo 2: Vergi Tanımı

			\$Meaning_of_tax ^a					Total
			Compulsory_P ayment	Provision _PGoods	Duty	Burden	prevent_ Entrep	
City	Yalova	Count	76	65	33	48	8	197
		% within City	38,6%	33,0%	16,8%	24,4%	4,1%	
		% within \$Meaning_of_tax	58,5%	53,7%	37,9%	46,6%	33,3%	
		% of Total	19,8%	17,0%	8,6%	12,5%	2,1%	
	Diyarbakir	Count	54	56	54	55	16	186
		% within City	29,0%	30,1%	29,0%	29,6%	8,6%	
		% within \$Meaning_of_tax	41,5%	46,3%	62,1%	53,4%	66,7%	
		% of Total	14,1%	14,6%	14,1%	14,4%	4,2%	
Total	Count	130	121	87	103	24	383	
	% of Total	33,9%	31,6%	22,7%	26,9%	6,3%		100,0%

Şekil 2: Vergi Tanımı

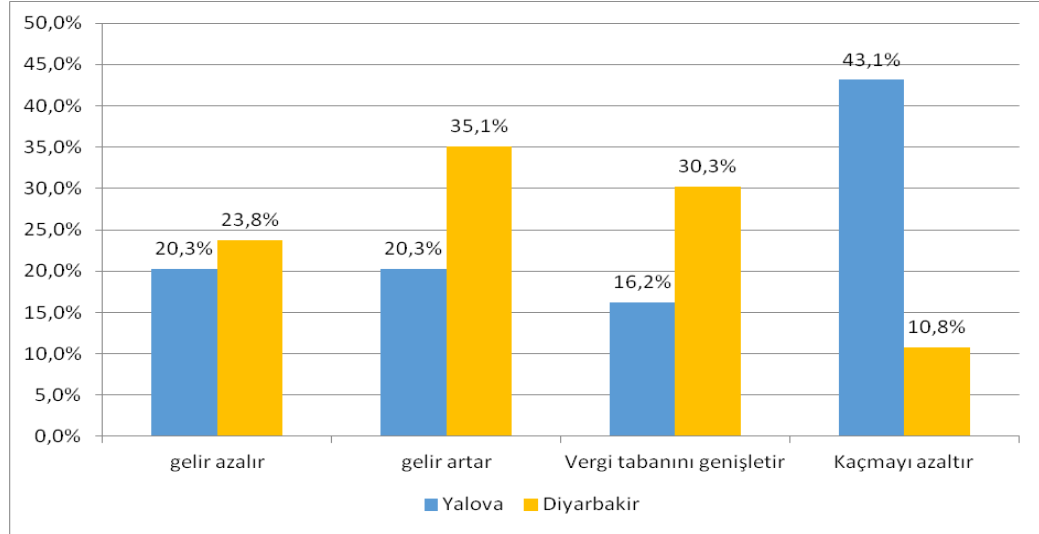

3.3. Diyarbakır ve Yalova'nın Vergi Oranlarının Düşürülmesine Bakış Açıları

Tablo 3 ve Şekil 3'te vergi oranlarının düşürülmesinin Yalova ve Diyarbakır özelinde kamu gelirlerini nasıl etkileyeceğini anlayabilmek adına katılımcılara "Vergi oranlarının düşürülmesini nasıl karşılırsınız?" sorusu sorulmuş ve seçeneklere "kamu gelirleri azalır, kamu gelirleri artar, vergi tabanı genişler, vergi kaçakçılığını azaltır" seçenekleri sunulmuştur. Anket sorusu ve seçenekler Tablo 1 ve Tablo 2'deki sorular çerçevesinde değerlendirildiğinde "kamu gelirleri artar, vergi tabanı genişler ve vergi kaçakçılığı azalır" seçeneklerini işaretleyenlerin bir nevi vergi tanımı hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olduğu anlaşılabilir. Sadece "kamu gelirleri azalır" seçeneğini işaretleyenlerin mevcut vergi tanımı hakkında olumlu bir düşüncede olduğu dolaylı olarak söylenebilir. Buradan hareketle, Yalova'da vergi tanımı hakkında olumlu düşünceye sahip olanların oranı Tablo 1 ve Tablo 2'ye nazaran %20,3'e gerilerken, Diyarbakır'da da bu oran düşüş trendi sergilemekle beraber %23,8 seviyesinde kalarak, yine Yalova'dan daha yüksek bir seviyede seyretmiştir. Bu durum ise yukarıda belirtilen iki varsayımı, yani devletin/hükümetin çözüm odaklı politikalarının yöre halkı üzerinde yarattığı olumlu algıyı ya da, batı illerinden Diyarbakır'a giden devlet memurlarının ankete katılım oranının yüksekliğinin bir sonucu olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere devlet memurlarının anılan yüksekliğin ana açıklayıcısı olma ihtimali zayıftır. Bu nedenle son yıllarda uygulanan çözüm odaklı politikalar, Diyarbakır'ın vergi tanımı hakkında olumlu düşünceye ulaşmasına öncülük etmiştir, denilebilir.

Tablo 3 Vergi Oranlarının Düşürülmesine Mükelleflerin Bakışı

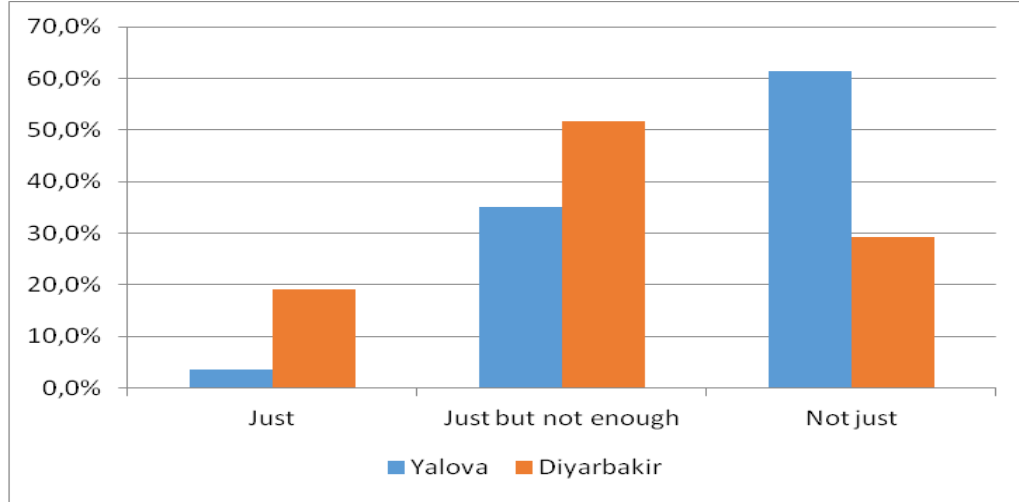
			q12_Decreasing_Taxrates				Total
			gelir azalır	gelir artar	Vergi tabanını genişletir	Kaçmayı azaltır	
City	Yalova	Count	40	40	32	85	197
		% within City	20,3%	20,3%	16,2%	43,1%	100,0%
		% within q12_Decreasing_Taxrates	47,6%	38,1%	36,4%	81,0%	51,6%
		% of Total	10,5%	10,5%	8,4%	22,3%	51,6%
	Diyarbakır	Count	44	65	56	20	185
		% within City	23,8%	35,1%	30,3%	10,8%	100,0%
		% within q12_Decreasing_Taxrates	52,4%	61,9%	63,6%	19,0%	48,4%
		% of Total	11,5%	17,0%	14,7%	5,2%	48,4%
Total	Count	84	105	88	105	382	
	% within City	22,0%	27,5%	23,0%	27,5%	100,0%	
	% within q12_Decreasing_Taxrates	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	22,0%	27,5%	23,0%	27,5%	100,0%	

Şekil 3: Vergi Oranlarının Düşürülmesine Mükelleflerin Bakışı**3.4. Diyarbakir ve Yalova'nın Vergi Adaletine İlişkin Bakış Açıları**

Tablo 4 ve Şekil 4'te görüldüğü üzere, Yalova özelinde ankete katılan vergi mükelleflerinin sadece %3,6'sı mevcut vergilerin ve oranlarının adaletli olduğunu, bir başka ifadeyle mevcut vergileri olumlu şekilde tanımlarken, bu oran Diyarbakir özelinde diğer anket sorularıyla uyumlu olarak %19 düzeyinde seyrederek yine Yalova'dan yüksek çıkmıştır. Diyarbakir'da vergileri daha adil olarak tanımlayan mükelleflerin bu tanımlamasındaki etken, yine ilk üç tabloda tahmin edildiği üzere, devletin 2000'li yılların ardından anılan bölgeye uyguladığı olumlu siyasi ve iktisadi politikalarla yakından ilişkilidir.

Tablo 4: Vergi Adaleti Karşılaştırması

			q13_Tax_justice_perseption			Total
			Just	Just but not enough	Not just	
City	Yalova	Count	7	69	121	197
		% within City	3,6%	35,0%	61,4%	100,0%
		% within q13_Tax_justice_perseption	17,9%	44,2%	71,2%	54,0%
		% of Total	1,9%	18,9%	33,2%	54,0%
	Diyarbakir	Count	32	87	49	168
		% within City	19,0%	51,8%	29,2%	100,0%
		% within q13_Tax_justice_perseption	82,1%	55,8%	28,8%	46,0%
		% of Total	8,8%	23,8%	13,4%	46,0%
Total	Count	39	156	170	365	
	% within City	10,7%	42,7%	46,6%	100,0%	
	% within q13_Tax_justice_perseption	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	10,7%	42,7%	46,6%	100,0%	

Şekil 4: Vergi Adaletine Bakış

3.5. Diyarbakir ve Yalova'da Vergilerin Ödenmemesinin Nedenleri

Toplumların vergi tanımları, o toplumda var olan mükelleflerin vergilerini ödeme/ödememe noktasındaki en önemli belirleyicilerinden bir tanesidir. Tahmin edileceği üzere mevcut vergileri ve oranlarını, adil olarak tanımlayanlar ve yine vergileri devletin sunduğu kamu hizmetlerinden yararlandıkları için ödediklerini düşünenler, vergi kaçırma gibi gayri hukuki yollara daha az başvuracaktır. Tablo 5 ve Şekil 5'te Yalova ve Diyarbakir'daki vergi mükelleflerine: “sizce vergilerin ödenmemesinin sebebi nedir?” sorusu sorulmuş ve seçeneklere “yüksek vergi oranları, ağır işleyen bürokrasi, vergilerin tam olarak anlaşılabilmesi/açıklama eksikliği, vergi reformu yapılmaması/verginin düzenlemeye ihtiyaç duyması, toplumda yerleşmemiş vergi etiği” gibi kavramlar yerleştirilmiştir.

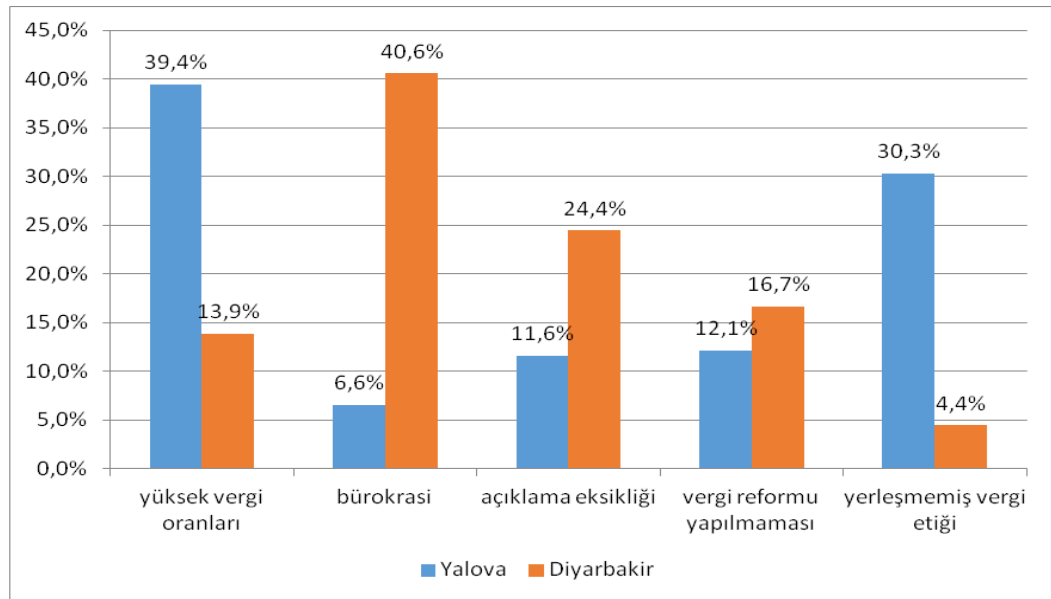
Yine olumsuz vergi tanımına sahip olan mükelleflerin “yüksek vergi oranları ve vergi reformu yapılmaması/verginin düzenlemeye ihtiyaç duyması” seçeneklerini işaretlemesi beklenmektedir. “Ağır işleyen bürokrasi” seçeneği doğrudan vergilerle ilgili olmayıp verginin tespiti, tahakkuku ve ödenmesi esnasında yaşanan görünmez bürokratik engelleri kast ettiğinden doğrudan verginin tanımıyla ilgili değildir. “Vergilerin tam olarak anlaşılabilmesi” seçeneği de hem ödeme aşamasında neyi nereye nasıl ödeneceğinin anlaşılabilmesini hem de vergi kanunlarının tam olarak açıkça, toplumun anlayabileceği şekilde olmadığını göstermekte olup, yine doğrudan toplumdaki vergi tanımıyla ilgili değildir. Yani vergiyi anlayamasa da, Diyarbakir'daki mükellefler, “verginin ödenmesi gereken bir olgu olduğunun bilincindedir”, şeklinde bir sonuç çıkması, bundan önceki anket sorusuna verilen cevaplar ışığında beklenmektedir. Şöyle ki ilk dört tablo ve şekilde de görüleceği üzere, Diyarbakir'daki mükellefler vergiyi olumlu tanımladıklarını belirtmişken, Tablo 5'te en çok işaretlenen ikinci seçeneğin verginin anlaşılabilmesi olduğu gerçeği, bu şekilde düşünülmesini gerektirmektedir. Ayrıca Diyarbakir'daki mükellefler en çok ağır ve aksak işleyen bürokrasiden yakınmaktadır. Vergilerin bu nedenle ödenmediğini, yoksa toplumun

vergi tanımında olumsuz bir algı olmadığını dolaylı olarak beyan etmektedirler. Yine vergi tanımı hakkındaki olumsuz durumu ifade eden seçenekler (yüksek vergi oranları ve vergi reformu yapılmaması/vergilerin düzenlemeye ihtiyaç duyması) Diyarbakır'daki mükelleflerin %30,6'sı tarafından işaretlenmişken Yalova'da bu oran diğer anket sorularıyla paralel bir şekilde %51,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle Yalova özelinde mükelleflerin vergi tanımı, Diyarbakır'daki mükelleflerin vergi tanımından daha olumsuz bir muhteva içermektedir.

Tablo 5: Vergilerin Ödenmemesinin Nedenleri

			q19_NotpayingTaxesFully					Total
			yüksek vergi oranları	bürokrasi	açıklama eksikliği	vergi reformu yapılmaması	yerleşme miş vergi etiği	
City	Yalova	Count	78	13	23	24	60	198
		% within City	39,4%	6,6%	11,6%	12,1%	30,3%	100,0%
		% within q19_NotpayingTaxesFully	75,7%	15,1%	34,3%	44,4%	88,2%	52,4%
		% of Total	20,6%	3,4%	6,1%	6,3%	15,9%	52,4%
	Diyarbakir	Count	25	73	44	30	8	180
		% within City	13,9%	40,6%	24,4%	16,7%	4,4%	100,0%
		% within q19_NotpayingTaxesFully	24,3%	84,9%	65,7%	55,6%	11,8%	47,6%
		% of Total	6,6%	19,3%	11,6%	7,9%	2,1%	47,6%
Total	Count	103	86	67	54	68	378	
	% within City	27,2%	22,8%	17,7%	14,3%	18,0%	100,0%	
	% within q19_NotpayingTaxesFully	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	27,2%	22,8%	17,7%	14,3%	18,0%	100,0%	

Şekil 5: Vergilerin Ödenmemesinin Nedenleri

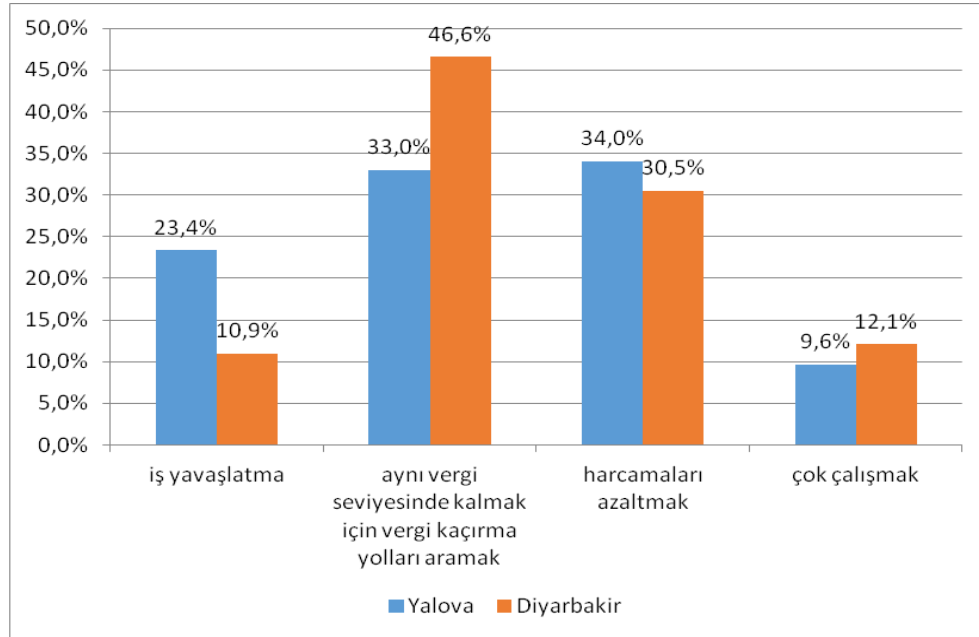
3.6. Diyarbakır ve Yalova'nın Vergilerin Artmasına İlişkin Tepkileri

Vergi tanımı hakkında olumsuz görüşe sahip olan bir birey, devletin vergilerde bir artırıma gitmesinin ardından aynı vergi düzeyinde kalabilmek için ilk iş olarak vergi kaçırma yoluna başvuracaktır. Oysaki vergi tanımı olumlu olan bireyler, verginin sunulan kamu hizmetinden yararlanmanın bedeli olduğunu düşünerek ya da her vatandaşın ödemesi gereken bir yükümlülük olduğunu düşünerek, bazen harcamalarını kısma, kimi zaman da daha çok çalışma gibi yollarla aynı kazanç düzeyinde kalmaya çalışacaklardır.

Tablo 6 ve Şekil 6'da bu durumun tespiti için Diyarbakır ve Yalova illerindeki mükelleflere “vergi yükünü artıracak bir durum olması halinde nasıl tepki verirsiniz?” sorusu sorulmuş ve seçeneklere “iş yavaşlatma, aynı vergi seviyesinde kalmak için vergi kaçırma yolları aramak, harcamaları azaltmak, çok çalışmak” tercihleri yerleştirilmiştir. İlk beş tablodan edinilen izlenim doğrultusunda Diyarbakır'daki mükelleflerin en az işaretlemesi beklenen seçenek vergi kaçırma yolları iken, anket sonuçları bu durumun tam tersini göstermektedir. Diyarbakır'daki mükelleflerin %46,6'sı devletin vergileri artırması durumunda vergi kaçırma yoluna yöneleceğini belirtmiştir. Bu durum, toplumun bir nevi devlete olan bakış açısını da gösteren vergi tanımlarının, son dönemlerde devletin uyguladığı olumlu siyasi/iktisadi politikalarla düzelse de, ancak henüz yeterli seviyede topluma yerleşmediğini ve kolayca eskiye dönebileceğini göstermektedir. Diyarbakır halkının devlete olan bakış açısının bir göstergesi olarak, sahip olduğu vergi tanımındaki iyileşmenin sürdürülebilirliği, 2000'li yılların ardından uygulanan politikaların devamlılığına da bağlıdır, denilebilir. Devletin/hükümetin anılan politikaları aynı kararlılıkta sürdürülürse, gelecekte Diyarbakır halkının anketin son sorusuna da müspet bir cevap vereceği şeklinde bir beklenti oluşmuştur. Yalova özelinde ise mükelleflerin en çok işaretlediği seçenek %34 ile harcamalarını azaltmak olmuş ancak bu seçeneği % 33 ile aynı vergi seviyesinde kalmak için vergi kaçırma yollarını aramak seçeneği izlemiştir. Anılan %1'lik fark dikkate alınacak bir büyüklük içermediğinden Yalova ilinin vergi tanımı hakkındaki olumsuz görüşü burada da kendini göstermiştir.

Tablo 6: Vergi Artışına Verilecek Tepkiler

			q21_ ReactiontoIncreasingTaxes				Total
			iş yavaşlatma	aynı vergi seviyesinde kalmak için vergi kaçırma yolları aramak	harcamaları azaltmak	çok çalışmak	
City	Yalova	Count	46	65	67	19	197
		% within City	23,4%	33,0%	34,0%	9,6%	100,0%
		% within q21_ ReactiontoIncreasingTaxes	70,8%	44,5%	55,8%	47,5%	53,1%
		% of Total	12,4%	17,5%	18,1%	5,1%	53,1%
	Diyarbakır	Count	19	81	53	21	174
		% within City	10,9%	46,6%	30,5%	12,1%	100,0%
		% within q21_ ReactiontoIncreasingTaxes	29,2%	55,5%	44,2%	52,5%	46,9%
		% of Total	5,1%	21,8%	14,3%	5,7%	46,9%
Total	Count	65	146	120	40	371	
	% within City	17,5%	39,4%	32,3%	10,8%	100,0%	
	% within q21_ ReactiontoIncreasingTaxes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	17,5%	39,4%	32,3%	10,8%	100,0%	

Şekil 6: Vergi Artışına Verilecek Tepkiler

Sonuç

Çalışmada Diyarbakir ve Yalova'daki mükelleflerin sorulan sorulara verdikleri cevapları aşağıdaki gibi genel hatları ile özetleyebiliriz.

Yalova'daki katılımcıların %49,8'i vergi tanımı hakkında olumlu bir kaniya sahipken, Diyarbakir'daki katılımcıların %59,1'i vergi tanımı hakkında olumlu bir düşünceye sahiptir. Oysa ülkemizdeki yaygın kanaate göre bu sonucun tam tersi çıkması beklenmektedir. Şöyle ki Yalova'daki mükelleflerin vergiyi bir görev ya da kamu harcamalarının finansmanı için toplanan ödeme olarak tanımlaması; Diyarbakir'daki mükelleflerin ise vergiyi bir yük olarak tanımlaması gerekirken anket sonuçları bu durumun tam tersini göstermektedir. Bu durumun muhtemel iki sebebi olabilir. İlk olarak Diyarbakir'da ankete katılan örneklem kümesinin, daha çok Türkiye'nin batı kesiminden gidip Diyarbakir'da memur vb. mesleklerde çalışanlardan oluşma ihtimali bu durumu ortaya çıkarmış olabilir. İkinci olarak da 2000'li yılların ardından devletin/hükümetin Güneydoğu illerinde çözüm odaklı uyguladığı politikalar karşısında yöre halkında oluşan pozitif algı vergi hakkındaki bu olumlu düşünceyi meydana getirmiş olabilir. Diğer bir ifadeyle, devletin çözüm odaklı politikalarını Diyarbakir'da yakalanan yüksek ve olumlu oranın açıklayıcısı olarak değerlendirebiliriz.

Yalova özelinde ankete katılan vergi mükelleflerinin sadece %3,6'sı mevcut vergilerin ve oranlarının adaletli olduğunu, bir başka ifadeyle mevcut vergileri olumlu şekilde tanımlarken, bu oran Diyarbakir özelinde diğer anket sorularıyla uyumlu olarak %19 düzeyinde seyrederek yine Yalova'dan yüksek çıkmıştır. Diyarbakir'da vergileri daha adil olarak tanımlayan mükelleflerin de bu tanımlamasındaki etken, yine ilk üç tabloda tahmin edildiği üzere, devletin 2000'li

yılların ardından anılan bölgeye uyguladığı olumlu siyasi ve iktisadi politikalarla yakından ilişkilidir.

Diyarbakır'daki mükelleflerin en az işaretlemesi beklenen seçenek vergi kaçırma yolları iken, anket sonuçları bu durumun tam tersini göstermektedir. Diyarbakır'daki mükelleflerin %46,6'sı devletin vergileri artırması durumunda vergi kaçakçılığına yöneleceğini belirtmiştir. Bu durum, toplumun bir nevi devlete olan bakış açısını da gösteren vergi tanımlarının, son dönemlerde devletin uyguladığı olumlu siyasi/iktisadi politikalarla düzelse de, ancak henüz yeterli seviyede topluma yerleşmediğini ve kolayca eskiye dönebileceğini göstermektedir. Diyarbakır halkının devlete olan bakış açısının bir göstergesi olarak, sahip olduğu vergi tanımındaki iyileşmenin sürdürülebilirliği, 2000'li yılların ardından uygulanan politikaların devamlılığına da bağlıdır denilebilir. Anılan politikaları aynı kararlılıkta sürdürülürse, gelecekte Diyarbakır halkının anketin son sorusuna da müspet bir cevap vereceği şeklinde bir beklenti oluşmuştur. Yalova özelinde ise mükelleflerin en çok işaretlediği seçenek %34 ile harcamalarını azaltmak olmuş ancak bu seçeneği %33 ile aynı vergi seviyesinde kalmak için vergi kaçırma yollarını aramak seçeneği izlemiştir. Anılan %1'lik fark dikkate alınacak bir büyüklük içermediğinden Yalova ilinin vergi tanımı hakkındaki olumsuz görüşü burada da kendini göstermiştir.

Kaynakça

Aktan C. Can, Dilek Dileyici ve Özgür Saraç, “Vergilere Karşı Tepkiler ve Vergilerin Ahlaki ve Sosyo-Psikolojik Sınırlı”, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Ed. Aktan C. Can, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006, ss. 159-161.

Çiçek, Halit, Mehmet Karakaş ve Abdunnur Yıldız, “Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama ve Tutum Analizi: Bir Alan Araştırması”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2008/381.

Erol, Ahmet, Halit Çiçek, Mehmet Karakaş, “Diyarbakır İlinde Mükelleflerin Vergiye İlişkin Tutum ve Algı Analizi”, İktisat İşletme Finans, Cilt 24, Sayı 280, Temmuz 2009, ss.71-103.

Öncel, Yenal, Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı, Basılmamış Doçentlik Tezi, 1974.

Önder, İzzettin, “ İktisat Psikolojisi”, Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya Armağan, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Otuz Dördüncü Seri, No:76, İstanbul, 1993, (ss.178-187).

Reynaud, Pierre Louis, Vergi Konusunda Mükellefin Ruh Haleti, Çev. Celal Erçoklu, Maliye Tetkik Kurulu Matbaası, 1955.

User, İnci, Vergilemenin Sosyal Psikolojik Sınırı, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992 a.

User, İnci, “Vergi Psikolojisi ve Vergilemenin Psikolojik Sınırı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 1-2, 1992 b, (ss. 63-78).

Yüce, Mehmet ve Adnan Gerçek, “Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımını Belirleyen Faktörler ile İlgili Ampirik Bir Çalışma”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 28, Ocak-Mart 1998, (ss. 20-31).

http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20151.htm(Erişim 21.09.2018)